

Santu Balentinu, su santu de is innamoraus

Santu Balentinu, in italianu San Valentino di Terni o, impreandu su nomini antigu de sa tzitade, San Valentino di Intramna, est nàsciu in Terni a ingiriu de su 176 e mortu in Roma, su 14 freàrgiu 273. Paris a Sant'Antoni Paduanu e a Cantu Franciscu de Assisi unu de is prus connotos a nivellu populari in totu su mundu de religione cristiana. Custu santu, stimau comente santu de sa Crèsia Catòlica, de cussa ortodossa e anglicana, est cunsiderau patronu de is innamoraus e protegidore de is chi sunfrint de su mali caducu. Puru in Sardigna si festat Santu Balentinu, in una bidda ebbia però, sa bidda de Sàdili, in sa Barbàgia de Seulu, acantu, oghna annu si fai una festa bella in onore su sa Festa Manna, comente dda mutint is sadilesos, ma non su 14 de freàrgiu, anniversàriu de sa morte sua, ma s'8 de mau e prus che totu su 6 de mese de ladàmini. Su documentu prus antigu ci allegat de Santu Baleninu è in Martyrologiu Geronymianu, unu paperi uficiali de sa Crèsia de su 500, acantu ddue est scritu su nòmene su cun sa dì de

sa morte, su 14 de freargiu, apuntu.

Un'atru follu antigu de su sèculu 8 a.C., sa Passio Sancti Valentini, allegat de su martiriu suu, de comente est stètiu mortu, de comente dd'iant torturau, de comente dd'iant segau sa conca, de candu is discèpulu suos Proculo, Efebo e Apollonio nce dd'iant tudau in sa citadi de Terni. Santu Balentinu fut nàsciu in sa citadi antiga de Interamna (oe Terni) in una familia de gente errica, de patritzius, e si fut cunvèrtiu a su cristianesimu e poi consacrau minsennore de Terni nel 197, a 21 annos ebbia. In su 270 fut andau a Roma, invitau de s'oradore Cratone, po predicari s'Evangelu e convertire e cunvèrtere is paganus.

S'imperadore Claudio II su Gotico dd'iat melethau de dd'acabbari de fàiri missa e de cunvèrtere sa gente a su cristianesimu e dd'iat ordinau de negari sa fidi sua. Ma Balentinu si fut betau a sa nega e artis, iat circau de cunvèrtere peri a s'imperadore a su cristianesimu. Claudio II però, mancari s'afrontu, dd'iat prima acapiu cun s'intentzione de ddu cundennari a morte, ma a sa coa dd'iat perdonau e donandoddu in afidamentu a una familia de nòbilis po fàiri penitenthia. Ma Balentinu fut arrebecu e invece de scaddari iat sighiu cun s'opera de conversione de is paganus. Oramai ddu connoscient apototu e s'imperadore nou Aureliano, portau a nòmene po s'òdiu suu in is cunfrontos de is cristianus, dd'iat fatu acapiari de is guàrdias ca nde dd'iant leau foras de sa citadi po ddu scùdiri in sa via Flaminia, atesu de is ogros de sa gente, ca furint totus de sa parti sua. Is sordaus romanus si ddue furint fengaus, torturandoddu faendoddi sunfriri is penas de s'inferru. A sa fini nde dd'iant segau sa conca. Fut su 14 freàrgiu de su 273, e Teniat 97 annus. Segundu su ci si contat dd'iant mortu poite iat acetau a coiari una fèmina cristiana, una certa Serapia, cun unu legionàriu romano, Sabino, de fidi pagana. Sa coja dd'iat fata in presse poite sa picioca fut malàida e segundu su contu iat acodiu a si coiari e poi si furint mortos paris, pròpiu candu santu Balentinu fut beneixendoddos. De inolle si narat ca si fut cumenciau a ddu festari comente santu de is innamoraus. S'ipotesi prus sèria est ca sa festa de su santu est acapià a is ritus prus antigus (is Lupercalia) de orìgini romana, italica e greca ca si festant su 15 de freàrgiu in onore de is divinidadis paganas Fauno, Pane e Luperco. Custas divinidadis si festant po purificari sa terra e po favoriri sa fecondidadi de is terrenos cortivaus. Però s'imperadore Augustu ddus iat proibius e su papa Gelasio ddus iat soprimius de su totu in su 494.

Sa cresia però a sa fini custus ritus antigus de origini pagana ddus iat cristianizau, anticipandoddos a su 14 de freàrgiu in onore de Santu Balentinu, comente ci su santu tènneret sa capassidadi de protèxere is sposos e is innamoraus, favorendo sa fecondidadi e duncas sa nàscia de is fixus a pustis de s'èsserent coiaus. A su Santu dd'iant interrau in unu cùcuu foras de sa citadi de Terni, in sa via Flaminia, a presu de una necròpoli. Is relìchias de su santu funt immoe in sa crèsia de sa Madonna de Loreto, in Rovereto. Cun su tempus is relìchias i funt spainàs a petotu e s'agatant allogàs e veneràs in medas crèsias de su mundu: in sa catedrali de sa Assunta di Savona, in Calabria, in Basilicata, a presu de Palermo, peri foras de Itàlia, comente in Irlanda. Comente eus nau a su cumènciu is relìchias de su santu s'agatant peri in Sardigna, in 2 logos: in Othieri, acantu ddas iat batias in su 1838 un para benedetinu de sa bidda, ci ddas iat allogàs in sa crèsia de su 500 dedicà a is santos Còsumu e Damianu, in su monte de is Capucinus. E poi in sa bidda de Sàdili, ci est s'unica bidda sarda ci tenet comete patronu a Santu Balentinu. In Sàdili sa relìchia un'uncone de ossu, est bene arrimau in sa crèsia omònima paris cun una relìchia de Sant'Èlena.

In sa crèsia patronali ddu est sa statua de su santu, bestiu cun s'abbitu de prèidi de colore orrùbiu, in arregodu de su sàmbani de su martìriu, cun su didu puntau a in artu e cun su vangelu stintu in petorras. Ma is sa crèsia de santu Balentinu s'agatat peri unu santigeddu prus piticheddu dedicau a su santu meda prus antiga, sa stàtua de Santu Balentineddu, bestiu cun is bestiris de diàcunu, in sa manu manca s'evangèliu e sa manu bona puntà a innanti ma boida. Si pensat ca in s'antigu portàrit una prama, sìmbulu de su martìriu. Non s'iscit e comente is relìchias de su santu nci siat acabbàs a Sàdili, e non s'iscit nimancu poite custu santu est su patronu de sa bidda. Esistit però unu contu antigu ci spiegat s'origini de su cultu.

Si narat ca meda tempus a oe, un'omineddu bèciu de Nuradda, unu peduleu, fut faendo su giru de is biddas de Sardiga cun una statuedda de unu santu ci curat is maladies e axudat is pesones ci teniat problemas de saludi e prus che totu de amore. A cini boliat donat trapulis de orrobba orrùbia meraculosos. Lòmpiu a Sàdali cust'òmini si fut firmau po si pasari e po irmurgiari. Candu iat finiu de papari e si fut pasau, iat circau de ndi boddiri sa statuedda ma no nce dd'iat fait poite fut diventat grai meda. Si fut fatu axudari de atra xente ma nudda de fàiri. Ddi fut tocau a lassari su santu a is Sadilesos. Torrau a bidda sua iat contau su fatu. Is nuraddesos però no iat acetau custa cosa e furint torraus a Sàdili armaus po si ndi torrari e leari su santu. Pròpiu cadu furint po atacari guerra però, s'àera fut torrà niedda e de palas de monte e santa 'Itòria ndi fut lòmpia una grandinà mala cun lopus e tronos. Is nuraddesos si ndi furint dèpius fuiri a origas calàs e non furint mai prus provau a ndi leari su santu, ca iant cumprèndiu ca fut voluntadi de deus de abarrari incuni. Tandu is sadilesos, s'iant poderau sa statua e in su logu acantu si fut firmau iant fatu una crèsia in onore suu. In totu su mundu su Santu Balentinu est su santu de is innamoraus, difatis in Sàdili ddu mutint su santu coiadori, poite a issu s'invocant is bagadius e is bagadias mannas po agatar'òmini. Ma in Sàdili si pensat ca giuàt peri po fàiri pròere. Difatis in periudus de sciutura, sa statua de santu Balentineddu beniat aciufà a s'abba pròpiu po fàiri pròere.

Comente eus giai nau Santu Balentinu in Sàdili non si festat su 14 de freàrgiu, ma su 6 de mese de ladàmini. Si festat peri s'8 de mau ma sa di prus important est cussa de su 6 de ladàmini, in s'atongili. E poite custa cosa? Poite freargiu est galu ierru e in s'antigu sa gente non podiat fàiri sciala meda, ma depiat pensari a risparmiari is provistas. Su periudu prus addat fut s'atongili, poite totus iant fatu sa incungia, iat iennennau e s'agatat meda cosa de papari.

Is diis a innati de sa festa is sadilesos providiat a fàiri sa netesa a is domos. Torrant a incarcerari is murus, samunant totu s'orrobba, torrant a imbutiri is banitas cun s'arvuthu e cun sa lana, cini podiat, o de crinu, lucidant is stèrgios de arràmini e preparant is stoas pro is stràngius ci si depiant ospitari po sa festa. Is feminas abrontant sa sìmbula in is crobeddas, su su pani pintau orrubiau cun su thaparanu, is òminis ociant

is bervès po su pràngiu. Su 5, sa dì a innanti de sa festa manna, si papàt sa corda e sa brentre armà, o brentre de sàmbini, fata cun su stògomo de sa bervè o de sa craba prena de sàmbani, pani trisinau, casu, totu postu a coere is s'ollu de porcu e poi lassau a buddiri po 2 oras. Su 6, sa dì de sa festa, si papàt sa pasta incasà, e sa petha a buddiu o a orrostu. E cini podiat si pigàt su bestiri nou po essiri e cini non podiat samunàt su bestiti bèciu in sa lissia e torràt comente ci esse nou. Is piciocheddos faiant s'arregorta de sa nuxi po dda camiari cun un'òmini ci bendiat giogos e gioghitus paris cun pitaolos e sonaxis. Erribbànt po sa processione de ogna bidda de ingìriu. Stràngius de Seulu, Esterthili, Biddanoa de Tulu, Nurri, Orròali, Mandas, Siurgus Donigala e gosi sighendo.

Su santu beniat allichidiu e bene cuncordau. S'ocupànt de ddu bestiri is priorissas e is cunfraras. Su santu essiat de crèsia a is 10 e mesu de mangianu acumpangiau de un'òmini a cuaddu ci portàt in manu una pandela fata de orroba de valore. Sighi sighi un'atru òmini cun sa ruxi de prata e a costau dūs cunfraras cun is lanthiones. A s'acabbu su medallione de sa cunfraria e de sa Madonna de su Rosàriu. Su priore cun su mundu in manus, una bòcia de prata ci rapresentàt su mundu cun una ruxi in pithu, dirigiat sa processione. Fatu fatu passànt is atras priorissas, ognuna cun una pandela e poi is fèminas in dòpia fila, is circolinas e is Fixas de Maria cantandu s'Orrosàriu. Sighiat su santu ci eniat tragau a pala, poi su prèidi, is sagrestaneddos, e is òminis. Su giru ci si fait fut custu: Sa scala dee Grallinu, Bixinau de mesu bidda, s'Ortu de Mairanu, Bixianu de is Poddas, Donnaiola, Sa pinna de su Màrturu, Sa Melixedda e poi si torrràt a prata de crèsia po sa Missa manna. A parti sa festa religiosa ddue fut peri sa festa civili cun is cantadores, is ballus sardus cun is launeddas. Su 7 de ladàmini fut festa etotu, difati si donàt su Corriolu, una calidadi de pani, a is stràngius a innanti de partiri comente singiali de ospitali dadi, ma peri po s'ogrumalu.

Po santu Balentinu esistint unu muntone de contos e de stòrias, ci a sa fini s'assimbixant a stòrias de atrus santus de atras biddas. Comente cussu contu ci narat de una bia a Santu Balentinu nde ddu boliant furari is Seulesos ma is sadilesos ddus iat firmaus nce ddus iat betaus a s'abba. Oporu atras stòrias ci allegant de aremigus e de mèraculus, ma peri de scominigas e de majas fatas de su santu ca non fut sèmpere benefatore. Comente cussa bia ci duranti una processione un'òmini de Mandas iat nau: "Custu est su Santu Balentinu famau? Civàrgiu che a i-cussu fait mammal!". In deretura ddi fut calà unu paràlisi e fut abbarru castigau po totu sa vida. Su logu acantu si narat ca sia sucèdiu su fatu ancora immoe si narat Sa pinna de su Màrturu.

Po finiri, ci si bolet bìri e comente si festat oe sa festa de su santu de is innamoraus, su cunsìgiu mellus est de andari a Sadili e ddu sperimentari de persona, massimu is bagadius o bagadias in circa de si coiari.